

MŰKEDVELŐK

(Regényrészlet)

JUHÁSZ ERZSÉBET

XI.

TÚL

Mintha az aranyeső szirmai az égből záporoznának az éji kertre. Ó, és az éj, az éj, ha világúrral teli szél perzseli arcunk... Mintha valami átszólt volna az évek tengerén. Eljövendő ölelekzések felé kitért hű karjaiban: riadalom és remény. Röpködő madarak és levelek. Mintha már látta volna valahol e vidéket. Mintha már látta volna ezelőtt is, nagyon régen. Minden rejtőzködik. Minden érik és ígér. Riadalom és remegés mindenben. Érti Aurél nyúlánk és törékeny jelenlétét. Látni még nem, de érzi, tudja. Érti hideg kezét, ahogy a derekára fonódik majd. Jéghideg forró ölelésben zuhanni majd együtt. Minden közelít, már látja előbukkanni arcát. Csak még egy lemérhetetlen lépés, csak még egy meghatározhatatlan mozdulat. Lázás hideglelés mindenben, ahogy közeledik, minden közeledik a beteljesülés felé. Hogy hihette, hogy: soha! „Én olyan buta voltam, Aurél, én azt hittem, hogy te nem, soha...” És mosolyog szégyenlősen és boldogan. „Megint elfedtük egymást, azért nem látom.” De nem, egyszeriben minden szűkülni kezd. Minden keskenyedik, és hátrál. „Mintha a talaj fogyna alólam” — gondolja álméltkodva. Minden rohamosan fogyatkozik, és hátrál. Vissza! Bele az iménti mosolygásba! Hisz itt vagyok, itt vagyunk! Vissza! Amikor itt vagyunk, oda. És minden végzetesen fogyatkozik, és hátrál...

Mint akit egy idegen ágyra löktek, ismeretlen szoba idegen ágára, és magamagának is egyszerűen oly idegenné lett. Mint aki más közegben élt eddig, ahol otthon volt, s most nem tud eligazodni ebben az áttekinthető, megfajított világban, ahová belökték.

Ahogy tisztul lassan fejből az álom mákonya, váratlan erővel tör rá a zokogás. Aurélla gondol, aki háromsornyi házzal odébb fekszik (ágyában lázasan, meg-megújuló köhögési rohamokkal küszködve. Mindenki tudja, de legjobban ő maga, hogy nem lehet sok hátra. Talán egy év, de lehet, hogy csak hónapok. Ő pedig most kezd álmodni arról, ami sohasem volt, sohasé lehetett volna, tíz évvel ezelőtt sem. Vajon abban a tíz, pontosabban tizenegy évvel ezelőtti eldöntetlen korszakban, amikor friss volt ismeretségük — álmodott-e Auréllal úgy, ahogyan az imént? Biztos benne, hogy nem. Nem lett volna mersze. És most, most van? Minek nevezhető ez a borzalom: álmodni egy halálos betegről mindenféle gyönyörűséges és rettenetes bujaságokat?

Azt hitte, mindent tud már réges-rég arról, ami benne Auréllal kapcsolatos. Mindenekelőtt tudja, hogy őt Aurél nem szereti, soha nem is szerette. Ez olyan egyszerű. Ő nem érintheti igazából Auréllal. Ő lehet vagy nem lehet. Csinálhat, amit csak akar. Mindig is kívül volt a körön. „Vajon ez a rettenetes szabadság, ez a végérvényes hasznavehetetlenség vitt rá tizenegy évvel ezelőtt arra, hogy mindenáron baráti kapcsolatot építsek ki kettőnk között?” Ő, milyen mohón olvasott el minden tőle kapott könyvet, folyóiratot, újságcikket! „Hangyamód araszoltam utána, buzgón fejtve a sorokat: el ne vesszem, le ne maradjak — behozhatatlanul.” S vajon mered-e akkor tudni, mennyire fáj, hogy csak irodalmi eszmecserek folynak közöttetek? Szó se róla: megkapaszkodtál: látszatra szívélyes voltál mindig és baráti. De belül? Azt a fölényt! A kegyetlenségig metsző leleplezéseid sorozata, hogy végül már mardosott a lelkiismeret. Sokszor magad sem tudtad: külszín-e rajtad csupán a segíteni akarás s az együttérzés, vagy lényed eltagadott legmélyéből tör fel — minden gyógyíthatatlan sebzettséged ellenére is — őszintén. Voltak napok, amikor szakadatlanul gyötrődöttél saját rejtett álnokságod miatt, de amint összetalálkozottatok, minden megbánásod semmivé foszlott, s maszkká merevedett baráti érdeklődésed és jóindulatod.

Hogy figyeltél mégis mindarra, amit Aurél mondott! S arra is, amit nem tőle hallottál, de sejtettél benne valami vele való kapcsolatot. A legprecízebb összefüggések egész hálózatát szőtted mind-

azon események köré, amelyekben ő rész vett. Boldog szeretők így sose tudnának figyelni egymásra. Neked lépésről lépésre mindig ki kell őt találnod. Hát igen: boldog szeretőknek erre nincsen szükségük, azok egymásnak vannak birtokában... Neked ki kell őt találnod — mindhalálig. És még ezt is el tudod viselni, ismerlek. De ez a mindent meghazudtoló álmom, hogy valami átszól az évek tengerén, s mindent a visszájára fordít: minden ismerős hiány végtelen igézzé, delejes teljességgé válik. Nem! Nincs ember, aki megérdemelné ezt az éjszakát...

Utánaolvasva gondosan mindazt, amit Auréltól kapott kölcsön, hosszú időn át úgy érezte, hogy ez is a kapcsolatteremtés egy formája. Nem is azért, mert az elolvasottakat meg lehet beszélni. (Ezt rendszerint két szóban elintézték.) Magában az olvasás folyamatában érzekelte ezt. Úgy tűnt, mintha Aurél valamelyik megszokott holmiját tartaná a kezében, vagy mintha fogná a kilincset, mely még az ő keze melegét őrzi. S talán mert az utánamenés egy határon túl elviselhetetlen, azért alakulhatott ki benne bizonyos kritikus távolságtartás olvasmányaival szemben? Vagy egyébként is kialakult volna? Nehéz ezt az ő esetében kettéválasztani. S ahogyan a kezébe adott könyvekkel szemben kialakította lassacskán a saját — Auréltól nemegyszer élesen különböző — véleményét, még inkább állt ez barátja és az egész *Új Hang* gárdájának írásaira. Aurélnak nem egy írását valósággal ízekre szaggatta gondolatban. Vidéki szépléleknek tűnt szemében, aki csak siránkozni képes, s azt is milyen hamisan, milyen erőtlenül teszi! S ahányszor csak eljutott eddig a pontig, nem is az ejtette kétségbe, hogy mindezt tökéletes következetességgel elhallgatja Aurél előtt, hanem ekkor mintha attól tartott volna egyszerűen, hogy, ennyire lemeztelenítve, barátja már semmit sem jelent számára. Undorral elegy szájalom ébredt benne ilyenkor iránta. Szerencsétlen flótás! Aztán egy másfajta kétségbeesés kerekedett felül benne: ha maga a „vezér” is csak ilyen vidéki műkedvelő, akkor a többiek: Janiga Lajos, Forrai Gábor, Homonnai s a többiek, sorban mind, hát akkor ők? Mert hiszen azt az egyet, hogy az *Új Hang* megalapítása alapvetően fontos tett volt, ezt soha nem vonta ő kétségbe. De ő, Auréllal ellentétben, mindig is kívülálló volt, passzív szemlélő, ahogy mondani szokás, az ő látását nem homályosította el a részvétel, a beletartozás melege: nem láthatta ezeket az írásokat olyan szemmel, mint Aurél. Őt olvasásuk közben nem fűthette az úgy szolgálatának heve, ő csak azt olvashatta ki belőlük

— a maga módján —, amiről szóltak. Mennyire szeretett volna észrevételeiről, felismeréseiről nem tudomást venni! Feloldódni örömben vagy akár az oly gyakori letörtségekből is!

Amikor már ezeknek az írásoknak minden esendőségét föltárta önmaga előtt, akkor újra meg újra úgy tűnt neki, hogy mégsem az írókkal, hanem sokkal inkább e hön élettel van baj. Ismerte az *Új Hang* minden célkitűzését és törekvését: meg kell írni azt az életet, mely itt és most az ákácok alatt zajlik. Minden bizonyly az itteni élettel van baj: nem hagyja magát megírni. Mintha vaktában kívánna zajlani és nyomtalanul. Mert hisz hiába minden erőfeszítés: az, amiről Aurél és társai írnak, az nem ez az élet. Az írók mindig a művek aranyfedezetével vannak elkeveredve. Ő tudja, látja, hogy a szenvedést, a gyöttrődést illetően a fedezet színarany, miért mégis, hogy ami megíródik belőle, az nem több, mint égett szén, pernye, amitől még csak jobban bepiszkolódik a levegő.

És ilyenkor világosan érezte, hogy barátja írásai nem azért gyöngék és erőtlének, nyúlósak, érzélgősek vagy érdektelenek, mert híján volna a tehetségnek. Biztos benne, hogy az ő esetében nem erről van szó, de hogy miért vérzik el keze nyomán minden sokat ígérő mondat, mielőtt még valódi tartalommal telítődne — erre gyötrelmes töprengések után se tudott soha önmagának válaszolni. Vajon mi köti meg a kezét itt? Miért a túl korai kifulladás? Miért, hogy mindig mindenről csak beszorulva a semmi és valamiféle utánzat közé?

Sohasem beszéltek Auréllal arról, hogy milyenek az *Új Hangban* megjelenő írások. Ha szóba került, barátja jobb és gyöngébb írássokként jellemezte őket, s ő hányszor várta kifakadását, vagy hogy legalább egyszer szová teszi, mennyire sápadtak és kezdetlegesek — elvéve akadó kivétellel — egytölen-egyig. Őt tulajdonképpen nem is az nyomasztja a legjobban, hogy Aurél csak az ügy szempontjait szem előtt tartva tud ezekről az írásokról számot vezetni, sokkal inkább az, hogy oly szívósan és rendületlenül hiszi a má napig is: az *Új Hang* komoly olvasótáborral rendelkezik, amelynek nem szabad csalódást okozni. Éjszakákon át javítja a kéziratokat, folyamatosan levelez a lap valamennyi munkatársával. Düh és kétségbeesés marcangolja egész lényét, ha csak eszébe ötlük is, hogy barátja, amint láza valamelyest csökken, rögtön tollat ragad, hogy a munkatársak kéziratait javítsa, s nem áll mérhetetlenül eltúlzott dicséreteket és buzdításokat papírra vetni nekik, ha valamelyikük-

ben a tehetség legparányibb szikráját is felismerni véli. Levélírás közben láza újra szökni kezd feljebb, egyre feljebb, s neki még végig kell írnia: nehogy a címzettben a ritka megiramodás alább hagyjon. Írni kell mindenkinek sorban, tovább, egyre tovább a lelkesítő szavakat. Ír: iramodik feljebb, egyre feljebb a karcsú higanyszál is, és nincs már *értelme sem* észrevenni, hogy milyen feneketlen a betegágy, csak lobog, egymásra mind jobban ráhangolódva, egymást mind jobban szítva a két lobogás. Nem is kettő, csak egy, nem is az ő lázas teste, nem is az ő lázas akarása, egy rommá égett test fölött — sisteregve, csillapíthatatlanul — lobog: lázban a láz.

Íródnak e levelek szakadatlanul, mind a mai napig is mindazoknak — s legyen tisztelet a kivételnek —, akik mindössze addig tudnak hinni ügyben és olvasókban, amíg Aurél levelét olvassák. És mindenki, barátján kívül, pontosan tudja, hogy néhány ismerős — ha — átlapozza az *Új Hangot*, de talán egyetlen teremtett lélek sem akad őrajta kívül, aki el is olvasná elejétől végig. A munkatársak túlnyomó többségével ő sohasem találkozott, s mégis, annak alapján, amit írnak, s amennyit Aurél inkább csak elszólt, mint mondott róluk, biztos benne, hogy ezek az emberek nemcsak tisztelik, de legalább annyira furcsállják, sőt szánják Aurélt. Értzi, hogy hány-szor megmosolyoghatják, s az érinthetetlenek fölényével minden bizonytal olykor le is nézik, mint valami idejét múlt csodabogarat, aki a semmit veri fel habnak. Milyen föltétlen megbecsüléssel és szeretettel gondol ő ilyenkor Auréla! Ilyen töprengései során igazi testvérsorsnak érzi a magával az övét. Hiszen azt, hogy őt is szánják, és ki is nevetik — ha nem is szemtől szemben, de a háta mögött annál inkább —, nem nehéz kikövetkeztetnie. Ismeretségük legelején mindenki leendő házasságukról beszélt. Egyesek helyeslően, föltehetően azért, mert ismerték és szerették apját és anyját, őt magát pedig, noha nem valami szemrevaló, de igen jóra való teremtésnek ítélték. Mások valószínűleg azt tartották megengedhetetlennek, hogy egy fővárosból ide került doktor, *ez a fess és elragadó ember* elvehessen egy helybeli tanítókisasszonyt. No, nem, ha már idevalósi lányt akar választani, akkor ott vannak a gyönyörű Pulmann lányok például, de még Vighék Franciskája is sokkal különönb ennél. A többség nagy megkönnyebbülésére nem lett ismeretségükből házasság. De annál rosszabb. Mert a doktor évek óta odajár hozzá. Arra nem volt jó neki, hogy elvegye, de eljárogatni azért nem derogál neki. Jó firma egyik is, másik is, csak hagyjuk!

E pillanatban valósággal elhűlt a megdöbbenéstől: összevissza kavarognak a gondolatai, nem tud ő még éber gondolatai fölött sem uralkodni, hogyan lehetne hát ura álmainak!? Azt hitte talán, hogy elérkezett az ideje számadást végeznie? Vajon véget ért-e valami is mindabból, ami oly tengernyi év óta tart? Azzal áltatta tán magát, hogy Aurélhoz való kötődése a múlté? Mintha ezt az egészet is csak álmodta volna, éppannyira semmi köze sincs ahhoz, ami napok óta emészti, kínozza szakadatlanul. Mert ő tudni valaha is arról, amittől valójában szenvedett? Folyton úgy tesz, mintha minden valamikor régen történt volna, mintha ő maga is egy rég lezárult időben történt volna. Hogy lehet ennyire gyáva, hogy képes ennyire hamisítani?! Az, amit álmodott, sokkal közelebb van az igazsághoz — minden fájdalmas képtelensége ellenére is —, mint amit éber fejjel összegondolt az imént. Semmi sem olyan valóságos már napok óta, mint az a gyötrelmes remény, hogy Aurél mégiscsak megszerette őt. Soha, tizenegy év alatt nem viselkedett vele úgy, mint ezekben az utóbbi napokban. De vajon nem félreértésről van-e szó csupán? Minek alapján érzi ő úgy, hogy Aurél megváltozott vele szemben? Hogyan is történt? Emlékszik, hogy örökkévalóságnak tűnő egy héttel ezelőtt betoppant hozzá délután, váratlanul. Ő épp a lugasban kézimunkázott, s mikor meglátta, sokkal inkább érzett ingerültséget, mint örömet. Igen, pontosan emlékszik, hogy határozottan bosszankodott. Mint aki azt hiszi, ha ez a látogatás elmaradt volna, akkor végképp meg is szűnt volna már ez az egész képtelen kötődés is. Akkor sokkal jobban el volt foglalva a tulajdon érzéseivel, semhogy bármi szokatlan is feltűnhetett volna neki barátja viselkedésében. Este újra eljött, ahogy ígérte. Elmúlt már kilenc óra is, mire megérkezett, s ő, mivel egy óra hosszán át szakadatlanul fülelt közeledő lépteire, amikor végül betoppant, alig-alig tudott uralkodni magán. Már-már leküzdhetetlen kétségbeesés kerítette hatalmába: miért is nem képes ő végre véget vetni ennek az egésznek? Ennyire várni valakit, aki soha, de soha nem érezte őt egy pillanatra sem magához tartozónak! Honnan is benne ez a borzasztó kegyetlenség önmagával szemben, hisz mi más ez az egész, ha nem a kipusztíthatatlan reménység egy végletesen eltorzult formája! S amikor Aurél betoppant, ahelyett, hogy percnyi késedelem nélkül beismerte volna, nem győzi tovább ezt az egyoldalúságot, bevallja, hogy belebukott, és kéri Aurélt, hagyja őt magára, távozzon innen egyszer s mindenkorra — ahelyett újra csak összeszedte magát, a betegek felől érdeklődött, s arról, hogy milyen írástervei

vannak barátjának, nem feledkezve meg eközben az *Új Hang* novemberi számának anyagáról sem. Lehet, hogy túl sok kérdést tett fel egyszerre, mert szokatlanul heves zavar fogta el egyszeriben. Úgy érezte, mintha meztelenül állna Aurél előtt, aki tökéletesen átlát rajta e pillanatban. Aurél pedig csak nézte őt, arca tüzelt, és a szeme is lázasan csillogott, — Hagyjuk az irodalmat, kedves — mondta halkán, majd kezei közé fogta az ő kezét, s elfordította az ő meglepett arcáról a tekintetét. — Sétálni szeretnék most magával, de nem itt, hanem valahol messzi-messzi, másutt — mondta később, kezét még mindig nagy, csontos és szokatlanul hideg kezei közt tartva. — Igen, sétálni szeretnék magával. Pedig jártányi erőm is alig . . . Néhány percig ült még, félrefordított arccal, szótlánul. Most haza kell mennem — állt fel hirtelen. És hiába kerülte tekintete az ő tekintetét — Erzsébet látta, hogy nem csak a láz, de egy másfajta megrendültség is ott csillog barátja szemében. Nem marasztalta. Egész testében remegett, lépkedni is alig tudott, míg kikísérte.

Egy pillanatra sem tudta lehunyni a szemét akkor éjjel, csak hajnalban csillapult valamelyest a zaklatottsága. Már-már elviselhetetlen boldogság és feneketlen kétségbeesés között hanyódott egész éjszaka. Érezte, hogy az, ami most Aurélban föltámadt iránta, nem szánalom és nem is szerelem, csak majdnem az, de azt is tudta, hogy ez még gyötrelmesebbé teszi az egészet. Ha eddig nem vette őt tekintetbe, most már, túl minden tényleges esélyen — most már: mi nek? Megiramodott, lázas képzeletében maga előtt látta Aurélt halálos ágyán, és hangosan zokogva siratta önmagát: miért is adta meg neki a sors most már azt, amire tengernyi éven át hiába vágyott — hiszen ezzel csak veszteségeit tetézi, bár csak maradt volna minden úgy, ahogy volt mindeddig: végképp reménytelennek. A következő pillanatban azonban izzó boldogság öntötte el egész valóját: mindegy, hogy túl minden tényleges esélyen — zsupori idő, legalább egy villanásra érvénytelenné lett a visszafordíthatatlanságod!

Hajnaltájt érzékszervei végre elzsibbadtak, holtfáradtan hevert a gyűrött ágyon. És mint valaha régen, gyermekkorában, ha körforgásos lázálmaiból hirtelen fölébredt, s meglátta maga mellett a szobában csendesen tevékenykedő anyját, úgy csillapodott le most is takaróinak melege alatt a jótékonyan közelítő virradatban.

Egy perccel sem maradhatott volna tovább Aurél Erzsébetnél azon a mindkettőjük számára egyaránt nevezetes estén. Pontosan tudta, hogy ha marad még, csak tovább fokozza viselkedésének jóvátehetetlenségét. Mi történt vele? Délután óta minden elszabadult benne, vaktában mond, tesz, gondol mindent azóta. Ahogy délután Erzsébettől eljött, egy perc nyugta többé nem volt. Szakavatott ismerője volt kezdettől fogva a benne pusztító kórnak, s ez a tudása most egyszeriben mind-mind ellene fordult. Mintha évtizedes hályog hullott volna le a szeméről e pillanatban: világossá vált előtte, hogy a betegsége csak következménye egész magatartásának, egész lényének. Mert: miért akart ő mélyebb lélegzetet venni mindig is, ha nem bírta tüdővel? Miért tett többet, ha nem győzte szuszszal? Ez volt a sorsa, így is fogja befejezni, elperzselődve a pusztá elragadtatásban. De ami végképp jóvátehetetlen, hogy annyi hűvös év után, most, amikor már talán csak napok, de legtöbb: hetek kérdése, s ő befekszik majd a feneketlen betegágyba, most, amikor ez már végképp megengedhetetlen és jóvátehetetlen: elérzékenyedik Erzsébet hosszú évek óta tartó nehéz és nem is igényelt hűségétől, és elzokoghatatlan sírás szorítja össze a torkát, amiért elkótyavegyélte mindenét, és már sohasem lehet e nő a felesége, és gyerekük se lehet, se közös otthonuk. Egész életét valamely szebb jövő szolgálataiba állította, megfosztva magát mindattól, ami egyedül élhető: a jelentől. Soha még nem látta ilyen tisztán, hogy örök kamasz maradt egy életen át, hisz mindaz, amit tett, legalább annyira észrevehetetlen és hatástalan, mint a kamaszok világmegváltó képzelgésői. S ez az eltitkolhatóan kései hála és szeretet, mely oly hirtelen támadt fel benne — mennyire tisztában van vele most, hogy már késő! —, ez végképp összetörte Erzsébetet. Semmit sem nyújthat már neki. Amit most már megadhat, az csak a gyász. Ha lett volna ereje legalább ettől megkímélni, de aki egész életében csak képtelen vágyakra képes, az — úgy látszik — nem ismerheti meg a szeretetet. S megjelentek most túlcsigázott képzeletében a nők, akik után vágyott. Teréz, a vígszínházi drámai szende és sorban a többiek, akikkel találkozott Itáliában, Párizsban, Amszterdamban és Luxorban, s akikkel beszélgetett, táncolt, andalgott, ölelkezett csak, vagy mohón szeretkezett, s azok is, akiket csak messziről követett vágyaktól lázas tekintete. Egy gyönyörű nő a Párizsi Operában, egy másik, ugyancsak gyönyörű hölgy valamely ütött-kopott vidéki állomás peronján, mindazok sorban, akiknek a nevét sem tudta, és szót sem váltott velük soha. Tűnő káprázatok. Mi ez mind ahhoz

képest, hogy egyetlen valakiről számot vezetni, várni, hiányolni, elfogadni és elviselhetetlenségeivel együtt mégis elviselni: egyszerűval szeretni.

Mi lesz most? Ha ezután is elmegy Erzsébethez, még tovább növeli e nő veszteségeit s majdani gyászát, ha pedig nem megy el: a kétségbeesését. És mégis, amit eddig, tizenegy évi ismeretség folyamán sohasem érzett: elmondhatatlanul vágyott arra, hogy újra meg újra Erzsébetnél legyen. Hogy együtt üldögéljenek a régi kis szalonban, hallgassák a rádiót, vagy azt sem, csak egymás hallgatását. A lélegzete is elfúlt a gondolatra, hogy netán oly magasra szökhet a láza, hogy jártányi ereje sem marad e látogatásokra.

Erzsébet ezekben a napokban többször kapta magát azon, hogy nem is ő mozog, s teszi vagy nem, ami dolga, hanem mintha felülről rángatnák csupán, kiszámíthatatlan szeszéllyel, s neki nincs is az egészbe beleszólása. Minden a feje tetejére fordult körülötte. Egyik percben lázas tevékenységbe fog, hogy végre ne gondolhasson semmire, illetőleg ne Aurélna, aki éjjelét és nappalát egyaránt kitölti, a következő percben azonban máris mindent abbahagy, s csak ácsorog, ácsorog valamely mélységes mély révületben elmerülve.

Mi lesz most? Tépelődött az emlékezetes estet követő napon. Az nem volt kétséges előtte egy percig sem, hogy barátja most súlyos önváddal küszködik. Amikor kezét csontos, hideg kezei közé fogta, egy pillanatra — ő pontosan megérezte — szerette volna magához vonni őt, hogy megcsókolja. S ahogy aztán sietve elfordította róla nemcsak a tekintetét, de arcát is, abban benne volt a fertőzésveszélytől való félelem és büntudat minden gyötrelme is.

Mi lesz most? Lehet úgy tenni, mintha semmi sem történt volna? Mi történt tulajdonképpen? Az, hogy tudomásul kell venni, hogy most, amikor már történhetne, már semmi sem történhetik. Ama kései, tékozló remény, az utolsó, már nem a földet lakja, mint viharokra emelt nyárderű, felköltözik a halálos magasba.

Aurél minden este meglátogatja, s csak ülnek szótlánul és zaklatottan, valamiféle kamaszzavarba visszazuhanva. Aurél csontos, hideg kezei közt tartja az ő kezét. S mindketten lassacskán próbálják tudomásul venni — ő, emlékszel-e a genovai temetőben a scala ultimóra? —, hogy nincs több takarás. Ott állnak immár szemtől szemben pőrén, a saját pöre sorsukkal, mindenestül kiszolgáltatva.

XII.

FUTÓHOMOKBA FUTÓÁRKOT

Aurél tekintete percenként visszatért a faliórára. Olykor világosan érzi, hogy csak ez a hangos óraketyegés van, a mutatók réges-rég merev vigyázállásba dermedve, az idő lassacskán elsiklik fölötte, és elsikkad ő alatt, alatta. Az idő, talán csak találomra: az ablakon köszön be, künn május van és vasárnap délelőtt. E kinti tavasz az ő szemében már-már csak pusztá látszat, mely elfedi a mögötte sorakozó néhai tavaszok sokaságát, vagy talán csak azt az egyetlenegy, mely itt, e feneketlen betegágyban is vele tart még. A tél mögötti néhai telekből is így marad lassacskán egyetlen tél, a nyár mögötti nyarakból egyetlenegy nyár... „Csak így alakul ki az egész pálya íve évszakainkból”...

Ede sürgönyileg értesítette, hogy ma délelőtt Forrai Gáborral együtt meglátogatja. Az *Új Hang* tegnapi újvidéki estjéről vár tőlük részletes beszámolót. Az utóbbi hónapokban, amióta rohamosan súlyosbodó betegsége mind jobban ágyhoz köti, kínzó kettősség feszíti egész valóját. Az *Új Hang* iránti érdeklődés az eddigihez viszonyítva tagadhatatlanul megélnékült, erre vallanak a mind gyakoribbá váló *Új Hang*-estek is, s neki ezek alapján mindenképpen elégedettnek kellene lennie. Ezzel szemben mind sűrűbben támad az az érzése, hogy mindaz, amit ő oly szívvel-lélekkal sürgetett évek óta, az, hogy e honi vidék történései, lelkisége, szapora gondjai és szükös örömei képezzék az itteni irodalom tárgyát - hogy ez az írások java részében mindinkább elsikkad. S hogy e helyi viszonyok közepette sikernek számító szerény elismerés valójában e kisiklásnak tudható be. Nem tud megszabadulni a gyanútól, hogy mind jobban hígul mindaz, amiért ő az írástudói felelősséget hangoztatva síkraszáll, és se sava, se borsa, zavaros és íztelen kotyvalékká válik a gyakorlatban.

Azt hitte, hogy ha majd nemcsak szegényes kis folyóiratuk, hanem könyvek megjelentetésére is lehetőség nyílik, újult lendületet kapnak munkatársai, és magára eszmél lassan az olvasóközönség is, ezzel szemben azt kell látnia, hogy régtől fogva dédelgetett tervének: egy itteni írók novelláit egybegyűjtő kötetnek az összeállítása is megannyi külső és belső akadályba ütközik, s megalkuvásainak lassacskán se szeri, se száma. Ő egyre elégedetlenebb a beérkező kéziratokkal, és fáradhatatlanul ösztönöz mindenkit az igényesebb

munkára, mindezen az érintettek könnyedén átsiklanak, s az Űj *Hang* egyenmely munkatársa nem átalija elvtelenséggel vádolni. Sulyok Imre például egyenesen árulónak nevezte nemrég, amiért a kötet anyagi támogatását biztosítandó belement a méltatlan játsz-mába, és cikket jelentetett meg a *Bácskai Közlönyben*. Látja már, hogy nagyon is kétes értékű lesz ez a munka, mégsem tud most már, a megalázó megalkuvások ellenére sem, lemondani róla. Ha lenne ideje! Ha hónapok és évek távlataiba tekinthetne!

Már csak napokra odázható el a kínzó kötelezettség: övéinek tett ígérete, hogy elutazik a Mártonhegyi szanatóriumba. Szabadságot és kiutazási engedélyt is kapott ezúttal gáncsokodások nélkül, simán. Az egész útból most már csak egyetlen bizonytalan tényező nincs kiiktatva: lesz-e ereje elutazni Pestig? Utazását most már valóban nem halogathatja, pedig bevégzetlen munkája s övéinek megnyugtató közelsége is egyaránt marasztalja.

Amióta Erzsébettel összeházasodtak, a ház légköre egészen meg-változott. Úgy tűnik neki, mintha most volna először igazán ott-honos a saját otthonában. Pedig mennyire félt e „törvényesített” törvényenkívüliség közös mindennapjaitól! Legfőképp attól, hogy Erzsébet ápolónőként értelmezi majd ezt az új szerepet, s kedvébe akarva járni, úton-útfélen még keservesebben emlékezteti őt hely-zetére s ennek az együttélésnek mindkettőjük számára megalázó voltára. Nem ez történt. Erzsébet — ha átszervezett formában is, de — továbbra is változatlanul megőrizte távolságtartását. Mintha valójában nem is az ő mindennapi életébe, hanem házuk minden-napjaiba kapcsolódott volna be, körültekintő tapintattal ügyelve arra, hogy se az ő, se az anyja, de még Ancsura köreit se bolygassa. Vele szembeni viselkedésén semmi változás sem látszik. Éppúgy figyelemmel kíséri mindazt, ami őt foglalkoztatja, mint eddig, s mindenben éppoly mértéktartó, mint házasságkötésük előtt. Tekin-tete időről időre rávetődik: könyve fölé hajolva ül most is a jobb felőli fotelben. Elidőz rajta olykor. Nincs kiszolgáltatva az ő te-kintetének. Elmerülten olvas. Ez olyan jó. Ez őt annyira meg-nyugtatja.

Erzsébet e pillanatban megszakítja az olvasást, mert megérzi Aurél rajta nyugvó tekintetét. Az imént rátekinített lopva többször is, s látva gondolataiba mélyedt arckifejezését, biztos volt benne, hogy az Edéékkel való megbeszél-nivalóin tőpreng. Amióta — mint egy másfél hónapja — házasságot kötöttek, volt alkalma megfi-gyelnü, hogy ha valaki munkatársai közül esedékes érkezéséről érte-

síti, Aurél mindig észrevehetően elzárkózik anyja elől éppúgy, mint őelőle. Amint azonban megérkezik Ede, Homonnai Zoltán vagy Hermeicz Rezső — aki közülük érkezését jelentette —, Aurél egy csapásra feloldódik, tele van kérdésekkel és megbeszéltnivalóval, és olyan leleménnyel szövi tele beszélgetésüket mindazzal, ami őt foglalkoztatja, hogy eközben senkinek sem jut eszébe, hogy állapotát tudakolja, s talán még az sem, hogy ott és akkor kitérjen rá gondolatban.

Erzsébetnek mindennél gyötrelmesebb terhet jelentett az, hogy (újdonsült) feleségként kell mutatkoznia Aurél munkatársai és barátai előtt. Levélben többen gratuláltak nekik. Élőszóval — szerencsére — erre már senki sem vetemedett közülük. Ő mindössze arra kérte Aurélt, hogy a gratulálókkal egy válaszlevélben közölje — hátha a félreérthetetlen is alkalmas a félreértésre —: e házasság kizárólag az ő, Erzsébet óhajára kötött meg. Aurél erről hallani sem akart, s ő napokon át tartó szívós kitartással győzögette arról, hogy se ételme, se módja az indítékok meghamisításának. Az ő házasságkötésük dolgában minden világos és egyértelmű. Aurélnak jártányi ereje sem maradt, hogy hozzá esténként ellátogasson. Neki kellett átköltöznie ide. S erre a legkevésbé bonyolult megoldást kettőjük kapcsolatának a törvényesítése képezte. Minthogy kettőjük közül ő a mozgásképes, ő került abba a helyzetbe, hogy a választás látszatának lehetőségével rendelkezve szóvá tegye: házasodjanak össze.

Aurél, saját beismerése szerint is, betegesen viszolygott attól, hogy magánéletéről, legbensőbb élményeiről bárki is tudomást szerezzen, ám amikor a házasságkötés elkerülhetetlensége nyilvánvaló lett, minden viszolygás nélkül el tudta már képzelni azt is, hogy az ízléstelen találgatások és hajmeresztő mendemondák micsoda fergetegét zúdítja majd e lépésével Bácsögdrösre, sőt föltehetően azon túlra is. Mindez már nem érdekelte. Tudta, hogy Erzsébetnek ezt az óhaját — noha csak gondjait s megfertőzésének veszélyét fokozhatja vele — mégsem áll módjában megtagadnia. S néha már azzal a szóvá tehetetlen tisztelettel gondolt rá, mint a halálra ítélt fegyencokra, akik csak egy szűk börtönablakból leshetik meg a messzi ég végtelenjét. Nem feledkezett meg a saját helyzetéről egy pillanatra sem, s mégis igen gyakran úgy érezte, hogy Erzsébetnek, e döntése révén, hogy végképp mellé szegődött, hézagatlan következetességgel adatik majd meg a saját halála, mely kín, gond, szerelem közt ön-

sorsából nő ki lassúdan. Úgy érezte, kapcsolatuk „törvényesítése” őt magát is rátereli majd arra az egyetlenegy ösvényre, mely kitérők és tévelygések nélkül vezet a végkifejlet felé. Sőt olykor még az is megfordult a fejében, hogy csak Erzsébet óhajának elfogadása és teljesítése lehet az az áldozat, amely alázattá tudja majd változtatni a benne még mindig fel-felmeredő tékozló reményt, a félelmet s a kétségbeesést.

Az új életformával járó szokatlanság sokkal gyorsabban elmúlt, mint ahogy Erzsébet remélni merete volna. Noha Aurél beteglátogatásokat már nem vállalhatott, neki is éppúgy megvoltak a pontosan megszabott napi teendői, mint a többieknek. Sőt Erzsébet azt is megfigyelhette, hogy az időbeosztás micsoda tökélyét hozza létre Aurél naponta, hogy a magasra szökő láz magatehetetlen óráit leszámítva jusson ideje kéziratok javítására, levélírássra, alkalomadtán cikkírássra, sőt, ha egy mód van rá, olvasásra is. Azzal senki sem áltathatta magát, hogy Aurél állapota nem súlyos; ennek ellenére a ház légköre — legalábbis napvilágnál — egyaránt kellemes volt. Se félelmet, se kétségbeesést nem lehetett tapasztalni senki viselkedésén. A lehangulatossabbak az ebédek voltak hármásban a nagyaszonnyal, akit mesteri csevegőkészsége most sem hagyott cserben. Páratlan leleménnyel hozott szóba — látszatra teljesen véletlenszerűen — csupa olyan eseményt, amelyekhez Aurélnak holtbiztosan akadt hozzáfűznievalója, majd addig-addig, hogy végül már valódi civódást és kötekedést tettetve replikázták végig az ebédet egymással. E hármásban elköltött ebédek során értette meg lassacskán Erzsébet, hogy anyósa valóban nem tekinti őt betolakodónak. Rájött arra, hogy az anya és fia közötti mind akadozóbbá, mind kihagyásosabbá lett beszélgetések újhodtak meg azáltal, hogy ő, mint harmadik, aki hallgatja őket, megjelent. Aurél — föltehetően — betegségének feltartóztatathatlan súlyosbodása arányában lett anyja előtt egyre szótlanabb, anyósa pedig, mind reménytelenebb tisztánlátással tudva fia feltörhetetlen zárkózottságának okát, egyre kevésbé tehetett akár egy fals kísérletet is a tényleges szóba elegyedésre. Mindez az ő megjelenésével egyszeriben megváltozott. Erzsébet ámulva ismerte fel csip-csup pletykákat, régi anekdotákat föllevenítő csevegéseik közepette, hogy ez a két ember, hosszú idők óta, vagy talán most legelőször, végre kimondhatja egymásnak — nem szavakkal, de minden egyébbel: a mozdulataikkal, az össze-nevetésükkel, szavakon túli megnyilatkozásaik egész koreográfiájá-

val —, hogy újra — s még soha ennyire — megtalálták az utat egymáshoz, hogy kétségbeesettek és boldogok.

Arra is felfigyelhettek Erzsébet, hogy a régi történetek mellett mind több jelen üdejű téma és esemény vált lassacskán beszélgetésük tárgyává. Amikor Aurél megemlítette például azt, hogy Ligeti Lajostól kapott aznap levelet, s hogy ágyból írta szegény e levelet, beteg és nagyon le van törve, anyósa részéről máris fölhangzott — röpült, mint a visszadobott labda — a megfelelő válasz: Ez a Lajos mindig is adott magára, nem engedheti meg magának most sem, hogy te betegebb légy, mint ő! Ha Ancsura toppant be, hogy jelentse: páciens érkezett a rendelőbe, Aurél gyermeki huncutsággal sóhajtott fennhangon: Jaj annak a szerencsétlen népségnek, amelyik egy ilyen dögvőzön lévő doktortól remél gyógyulást. Vagy: Jelentsd, Ancsura, hogy tőlem telhetően rohanok. Mi mást tehet egy doktor, Bácsgödörösön? Addig jár — mint korszó a kútra —: a betegekhez, míg össze nem törik.

Erzsébet lassacskán azt is kikövetkeztette, hogy anyósa nem ért az irodalomhoz, talán nem is kedveli túlságosan, de az írókat s az értelmiségieket általában — már neveltetésénél fogva is — igen nagyra becsüli. Így aztán — noha anyai féltése azt sugallta elejétől fogva, hogy fia irodalmi tevékenységének csökkenését kívánja: utazgatna inkább minél többet a nagyvilágban, s hagyná e dagadt disznóhizlalót másokra! —, nap mint nap megbizonyosodva Aurél eltökéltségéről, nem maradt más megoldása, mint hogy fiát mindenben támogassa. Az ő magatartása is minden bizonnyal hozzájárult ahhoz, hogy a nyolcablakos, sárga bácsgödörösi ház valóságos zarándokhellyé legyen mindazok számára, akik az írástudói felelősség letéteményesei kívántak lenni ezen a tájékon. E hangulatos csevegések közepette zajló ebédelések során Erzsébet azt is észrevette, hogy a nagyasszony Aurél valamennyi ide eljárógató barátját alaposan kiismerte és, csúfolódásait ugyan soha föl nem függesztve, valamennyiüket elfogadta, sőt némelyüket (például Edét) valóban meg is szerette. Mindezt azonban valamiképpen előlegnek tekintette. Istennek adományozott előlegnek talán, mert — mint utóbb Erzsébet bőséggel megtapasztalhatta —: azokban a hetekben, amíg Aurél a Mártonhegyi szanatóriumban tartózkodott, anyósán a reménység, hogy fia állapota, ha nem is a gyógyulás, de minden bizonnyal a javulás irányában halad, már-már rögeszméssé hatalmasodott.

Edék méltó megvendéglésére anyósa ez alkalommal is minden kulináris leleményét latba vetve készülődött. Minden egyébről megfélekedve buzgólkodott Ancsurával a konyhán, hogy Ede föltétlen elismerését kivívja, minthogy Ede, amúgy is nagy ínyenc lévén, nemcsak a honi, de vándorlásai során a pesti, bécsi s a párizsi konyha titkaiban is járatos lett.

Forrai Gábor esedékes érkezését egészen más okból érezte örvedetesnek a nagyasszony. Ez a nagy darab, búskomor ember volt az egyetlen, akinek az írásait ő, a maga részéről az egész *Új Hangból* olvashatónak tartotta. Az ő szemében Forrai Gábor volt a Művész, noha alaposan meglepődött, amikor testi mivoltában először megpillanatotta (mi tagadás, lányos arcúnak képzelte, szomorúnak és természetesen soványnak); valóságos mivoltának lelepleződése azonban mit sem változtatott a lényegen: továbbra is Forrai Gábor volt fián kívül az egyetlen, akinek az írásait az *Új Hangban* elolvasta, miközben rendszeresen elmélázott azon, hogy a borúlátás, úgy látszik, szegény művészek kereszttje.

Az ebéd utáni asztal mellett nem sokáig időzhettek, Aurél láza szemlátomást növekedőben volt, s ez sürgőssé tette mielőbbi ágyba bújását. Miután takaróját maga köré ágazítva elhelyezkedett heverőjén, szokásától eltérően nemcsak barátait, hanem anyját s őt is bekérte dolgozószobájába. Olvassátok fel nekünk, amit az esten olvastatok — kérte barátait. S mindannyian megérezték a fáradt, fakó hang ellenére is a pillanat ünnepélyességét. Ede, érezhető izgatottságát leplezendő: szárnycsapásokra emlékeztető hadonászások közepette beszámolt a népes közönségről, kitérve a nevesebb személységek név szerinti felsorolására is. Minthogy Aurél nevében ő nyitotta meg az estet, rá hárult a feladat, hogy ismertesse az *Új Hang* eddigi munkáját és további célkitűzéseit, de nem mulasztotta el az arra való alkalmat sem, hogy népszerűsítse egyúttal a jugoszláviai magyar könyvtár eddigi s a közeljövőben megjelenő kötetit is. Erzsébet, aki nem számított arra, hogy Aurél e beszélgetésre őket „hölgyeket” is meginvitálja, csak most, hogy Edét javában hallgatta, kezdett figyelni arra, hogy e beszámoló milyen szokatlanul hosszadalmas, mondhatni terjengős. Ez nem Ede stílusa, e szokatlan részletesség mögött rejlik valami. Lopva Forraira pillantva, aki holtápadtan ült az egyik fotelban, föltűnt neki, hogy, akár csak Ede, ő is mennyire kerüli az alkalmat, hogy Aurélra kelljen tekintenie. Amikor Ede — Aurél kívánságára — saját novelláját

is felolvasta, sőt Aurél egyik versét is, amelyet ő maga választott ki az újvidéki esten való felolvasásra, Erzsébet még mindig nem gyanította, hogy mi lehet Forrai Gábor dermedt mozdulatlanságának és halálos sápadtságának tulajdonképpeni oka. Nem tudta, mi az, ami oly végzetesnek látszóan közeledik, de annál inkább érzekelte, hogy Ede mindent elkövet, hogy azt a bizonyos végzetszerűt kisiklassa. Csak a nagyasszony ült derűsnek tűnő arccal. Tekintete el-elrévedt, ahogy Ede fölolvásait hallgatta, mint aki most teszi első, bizonytalan lépéseit egy olyan tartomány meghódítása felé, amelynek evilági mása csak a tegnapokban lelhető fel, s amely felé csak az emlékezet jelentheti az egyetlen járható utat. Járatlan lévén e járaton, ámulva sodródott és gyanútlanul, rá sem eszmélve, hogy nem is ő sodródik, hanem a többiek sodorják, pontosabban maga az előállt helyzet által sodortatik, valami felé, ami úgy emlékszik, hogy sohasem volt jelen ideje, inkább egy jövőre utaló sejtésnek a szorongató emlékezete.

Mire Ede kifogni látszott a hiába szaporított sok szóból, Erzsébet rájött: lévén, hogy az est műsorát maga Aurél állította össze, ők hárman tudják, mi az, amit — az estet fölelevenítendő — Forrai Gábornak fel kell majd olvasnia. Aurélon — hisz Erzsébet legfőképpen őt figyelte — semmi változás sem látszott. Az ugyan feltűnt neki, hogy nem hőmérőzte magát, ahogyan szokta ilyentájt, amikor ágyba bújik. Föltehetően elfelejtette — gondolta.

Aurél mindent elkövetett, hogy Ede beszámolójának minden részletére kiterjedjen figyelme, s mégis lépten-nyomon úgy érezte magát, mint ki idegen óceánra kelt, s arcába ér egy más világ határa. Mint akinek már a távol tája telt. Ő, hányszor elképzelte az utóbbi hónapok során, mióta végképp nem vehetett már részt bennük, ezeket az irodalmi esteket! Milyen kiáltó volt számára önnön hiánya a többiek közül! Szinte látni vélte a saját üresen, betöltetlenül (és hiába: érzése szerint mégiscsak betölthetetlenül) maradt helyét! És vigasztalódnia kellett, hogy legalább a lámpaláz jeges zuhanyától — mely fölolvásai során óhatatlanul rátört minden alkalommal —, hogy legalább attól megmenekülhet e betegági árvaságban. S ahogy Ede fölolvásait hallgatta, egyszeriben úgy érezte, újra előnti a lámpaláz, nem a fölolvásait kísérő, hanem egy eddig sohasem észlelt, egész valóját kitöltő lámpaláz, s hogy most nem csak a hangja s figyelme mondja majd fel a szolgálatot, hanem egész valója. Mint alaktalan göröngyök, úgy hullának elé a szavak, összevissza, de nincs kötőanyaguk. Mintha süppe-

dékeny, alaktalan masszába gázolna, egyre mélyebbre süllyedve benne, ahogy Ede beszámolóját hallgatja. S mindennél világosabban érzi és tudja e pillanatban, hogy mindaz, amit ő tett az irodalmi élet föllendítéséért, az írói öntudat, az írástudói felelősség megteremtéséért, nem lett több és nem lett más, mint futóhomokba ásott futóárok. — Mondd el a versemet, amit ott mondtál el — kapaszkodott bele — mint fuldokló a mentőövbe — e kívánságba. Hallgatva a saját versét Ede lendületes előadásában, lassanként megnyugodott. Azért szép, mert hamarosan meghalok — gondolta csillapulva. Úgy érezte, e pillanatban sikerült először igazából leszámolnia a földi hiúságokkal, most szabadult meg először attól, hogy ne önnön kimaradását érezze mindenhatóan adva mindabban, ami körülötte történik. S ekkor valami távolról érkező, mégis halálbizonyos sejtelemnek engedelmeskedve Forrai felé fordult: Olvasd fel, Gábor, te is, amit akkor olvastál!

— — — — —

Erzsébetnek, miután a Mártonhegyi szanatóriumba utazó férjét elkísérte Szabadkáig, s a legközelebbi vonattal visszaindult Bácsgödörösre, újra eszébe jutott az a vasárnap, amikor Ede és Forrai Gábor az újvidéki *Új Hang*-estről beszámolandó betoppantak hozzájuk. A legemlékezetesebb Forrai fölolvásása volt az egész látogatásból. S ahogyan akkor — minden ellentétes föltevés ellenére — szemlátomást megkönnyebbült mindenki, s Forrai fölolvását követően fokról fokra oldottabb lett a hangulat, most — ahogy újra felidézte — ugyanúgy megkönnyebbülést érzett. Úgy tűnt neki, hogy amíg itt ül e valóságos, s akárha ama novellabelinek az elhívásában, addig nem történhetik semmi baj, hiszen mintegy ellensúlyozva egymást néznek szüntelenül farkasszemet egymással.

Most utólag szinte bizonyos benne, hogy akkor, Forrai fölolvásása után valamennyiükben az az érzés támadhatott, hogy a végnek ez a megidézése maga az elhárítás. Mert Aurél például mind beszédesebbé lett a továbbiakban, s noha Erzsébet pontosan tudta, milyen keservesen megbánta, hogy annak a bizonyos, itteni írók novelláiból összeállított antológiának a szerkesztését elvállalta, most mégis csupa lázas türelmetlenség lett úrrá felette, ahogyan megjelenésének esedékes időpontját tudakolta. Élénksége Edére is átragadt egykettőre, s végül már nem átalotta Forrait az alvilági révésszel rokonítani, mondván, hogy nem restell elevenekkel holt lelkeként kufárkodni.

Minden bizonnyal e váratlanul kipattant általános jókedv is hozzájárult ahhoz, hogy a nagyasszony — mint Erzsébet a továbbiakban bősséggel megtapasztalhatta — napról napra bizakodóbban tekintett azon jövődéli nap elé, amikor Aurél a Mártonhegyi szanatóriumból hazatér majd. Erzsébetnek azt is alkalma volt a továbbiakban megfigyelni, hogy anyósa ugyan valóban a reményben lelt menedéket fia távollétének heteiben, és a védettségéből semmi ki nem mozdította, mégis egynémely újabb foglalatossága arra vallott, hogy tettei igen nehezen kikövetkeztethetően összefüggésben vannak csupán e reménységgel. A nagyasszony ugyanis nap mint nap több óra hosszat töltött Ancsurával a padláson, ahová még a néhai lakásukból, a zombori Hammeder-házból való régi, hasznavehetetlen holmit raktározta el. Ezek között kutakodva szinte mindennap talált valamit, régi gyerekjátékot, vagy egyebet, amit gondosan megtisztított, hogy ha majd fia hazatér, neki megmutathassa. E tevékenység annyira lefoglalta, hogy észre sem vette Ancsura mind gyakrabban feltörő hangos zokogását.

A házasságkötésüktől Aurél szanatóriumba vonulásáig eltelt másfél hónap alatt Erzsébet lépten-nyomon azt érezte, hogy milyen bizonytalanul van ő otthon Aurél otthonában. A könyvek egy részét leszámítva idegennek érzett mindent. Ha csak rátekintett is a körülötte lévő bútorokra, képekre, emléktárgyakra, mindig úgy érezte, hogy férje életének előtte ismeretlen régióiba hatol be akarva, nem akarva. S ez fájdalmasan emlékeztette minden pillanatban arra, hogy az ő élete e házban nem más, mint a teljesség napfogyatkozása. Az elfedések e hálózata bizonytalaná tette. Kétségbeesetten botorkált e titkokkal teli tárgyak közt. Megpróbált beléjük hatolni, számára ismeretlen idők nyitját feszegetve: hátha oszlani kezd e teljes takarás áthatolhatatlan sűrűsége, de csak útvesztőkben tévelygett egyre-másra.

Az az egyetemes sötétség, amely Forrai novellájában az előteret a háttérrel végérvényesen egybemosta, szinte anyagszerű valóságként állandósult lassacskán tudatában. Mindinkább úgy gondolt rá, mint egyetlen biztos pontra. Mindeddig szinte szédítően áttekinthetetlennek érezte Aurél otthonában eltöltött napjait. Most már tudja, hogy a legsötétebb pontnak is van holdudvara, s ő — fogságának biztos tudatában — otthonosan, s már-már szárnyalón, ott küllőz, mint valamely mágneses erőterben — ő, édes otthon! — e pont körül.